

אי הדיוקים בהקדמת 'ויכוח מים חיים' לר' חיים בן ר' בצלאל מפרידבורג

אברהם גלבשטיין

מבוא

במסגרת הפולמוס הגדול אודות מעמד מסורת הפסיקה האשכנזית אשר נערך בשלהי המאה ה-16, בלט קולו של ר' חיים ברבי בצלאל מפרידבורג, אחי המהר"ל מפראג.

בהקדמה לחיבורו "מים חיים" אשר לימים, בהשראת המהדיר ר' אליהו ברי' עזריאל מוילנא, שינה את שמו ל"ויכוח מים חיים", מתפלמס ר' חיים עם האדם שזוהה יותר מכל כְּזֶה שהביא לגוויעתה של מסורת הפסיקה האשכנזית בספרו הראשון, וכמניח גולל על קברה בספרו האחרון, הוא חבירו לספסל הלימודים בישיבת ר' שלום שכנא מלובלין ובן גילו, ר' משה איסרליס, הרמ"א.

ה'ויכוח' אשר התנהל בין שיטות ולא בין אישים, התנהל בדיוק כשיטת הצדדים במסורת ההלכתית האשכנזית. הרמ"א אשר 'חצה את הרוביקון' לעבר הטקסטואליות, אכן הדפיס את ספריו כנאמן לשיטתו. לעומת זאת ר' חיים מפרידבורג, גם הוא אולי כנאמן לשיטתו בשדה ההלכה, העתיק אותה אל שדה הפולמוס ואף הוא למרות שכנראה דיבר הרבה על הויכוח הגדול בינו לבין הרמ"א, אבל את הגדר של ההדפסה הוא לא חצה. ספרו זה נדפס רק כמה עשרות שנים לאחר פטירתו והדפסתו הלמה איפוא את השיטה החדשה – הטקסטואלית.

מה שנשאר מהפולמוס עצמו בין שני האישים הללו הוא איפוא אותה הקדמה ידועה של ר' חיים.

בהקדמה זו מציין ר' חיים בהרחבה בלשון ציורית, ולעיתים – בוטה, תוך שימוש נרחב בפראפראזות את עיקרי מסורת הפסיקה האשכנזית, ובתוך כך הריחו תוקף את הרמ"א על שלדעתו בספרו "תורת חטאת" הוא עוקר ומבטל את אותה מסורת חשובה.

אחד המאפיינים הבולטים בתוכן הקדמה זו הוא הרובד הפולמוסי הבין אישי אשר לוקה בביקורת אישית חריפה, באי דיוקים, בסתירות ואולי אף בהגזמות, זאת לעומת הרובד התוכני של עיקרי הטענות שלפחות לפי רבים וטובים מבני דורו הוא צדק בכולן, למרות שבמבט רטרוספקטיבי למורת רוחם של ר' חיים ובני חוגו, שיטתו של הרמ"א כבשה החל מהמאה ה-17 דה פקטו את עולם ההלכה והפכה לאבן יסוד בפסיקה.

בעבודה זו אעמוד על חלק מאי הדיוקים והסתירות המאפיינים את ההקדמה, ואשר נכתבו על ידי ר' חיים בכוונת מכון ואולי בשוגג.

ביקורת אישית

בקריאה שטחית של דברי ההקדמה, נראה כי לר' חיים יחס אמביוולנטי, ולפחות כלפי חוץ, לרמ"א ולחיבורו. מחד הוא כותב עליו במילים ומשפטים מלאי ההערכה, ומאידך הוא 'קוטל' אותו בחיצי לשונו בניסוחים בוטים אשר אינם משתמעים לשני פנים.

ר' חיים אשר מזהה את התמסדותה של הקודיפיקציה בכלל ואת התקבלות ספרי הרמ"א המייצגים מכל את השיטה בפרט, מבין כי גדר מסורת הפסיקה האשכנזית כבר נפרצה והעולם האשכנזי חצה אותה זה מכבר אל עומק השדה הטקסטואלי המוכר מהמסורת הספרדית.

הוא מכיר את מעמדו הרם והמיוחד של הרמ"א בעולם התורני האשכנזי ויודע שאת העובדה הזו, למרות שהיא צורמת וצורבת, הוא אינו יכול לשנות, ועל כן כאשר הוא מזכיר אותו במפורש, הוא מתנסח בכבוד הראוי.

הדבר חוזר על עצמו כמעט בכל סעיפי ההקדמה:

"הרב המופלא בדורו החסיד הגאון מהר"ר משה איסרל"ש ז"ל... דוודאי מש"ה אמת ותורתו אמת... בפי החכם החסיד המחבר ז"ל... אשר נשיא הדור כמוהו... כך מעשה ספר תורת חטאת אשר עשה מש"ה לעיני כל ישראל לכבוד קונו ולתועלת הנמשך ממנו... ראה הדרך שלקח הוא בעצמו בספרו הגדול..."¹

ר' חיים יודע שאת מעמדו של הרמ"א הוא שוב אינו יכול לערער. הוא גם יודע שאם יעשה כן יהיה ללעג ולקלס, למצער בעיני הציבור הרחב, ועוד יותר – בעיני הרבנים, גם אלה המחזיקים בתוקף במסורת הפסיקה האשכנזית, וחושש מכך:

"ולא נמלכתי בגאוני הארץ, הם אלופי העיר הגדולה לאלקים ק"ק ורנקפורט היושבים ראשונה במלכות... ומי יוכל לברר לנו עיקר מנהג בני אשכנז כמוהם... עם כל זאת לא מלאני לבי להמל[י]ך בשום אדם, כי זחלתי ואירא פן אהיה כשחוק בעיניהם לאמר כי נמלה שפלה כמוני יבא להשיב את הארי לאחר מותו, ואני בער לא אדע ובינת אדם אין לי".

מאידך בעקבות ביקורתו החריפה על יצירתו של הרמ"א, "תורת החטאת" ועל השיטה החדשה אותה הוביל בהנחלת דבר ההלכה לבני אשכנז, סוטה ר' חיים ממסגרת כללי הביקורת התוכנית ונוגע גם בשולי אדרתו של הרמ"א, האיש.

בביקורתו על ה'כוח דהתירא' של הרמ"א ועל התוצאות החמורות העלולות לדעתו להיגרם בשל כך כותב ר' חיים:

"ואם אולי טעה, הלא משגה היא בידו. כי איש כמוהו אשר תקפה עליו משנתו גם בדברים אחרים אשר המה יותר עמוקים מזה, כמו שידוע לנו מספריו שחיבר והוציא לאור..."²

"ולא עליו תלונתנו כי אם לאשמת העם כי המה יחטיאו וירשיעו מחשבתו הטהורה"³.

¹ הקדמת ויכוח מים חיים.

² שם סעיף ג.

³ שם.

"לא אוכל ג"כ להסתיר תחת לשוני ולהודיע כי רואה אני כי ממתק דבריו יצאו ג"כ דברים שאינם מתוקנים, ושיש בהם ג"כ קצת זילות' אל גאוני עולם חסידי עליון מחברי הספרים הקדמונים אשר להם משפט הבכורה..."⁴.

"הרי שמתנשא על שאר מחברי ספרים הקדמונים שהם עשו התורה חסירה ח"ו ולא הושלמה רק ע"י חיבורו הגדול."⁵

כבוד גדול הוא כנראה לא רוכש לרמ"א, ואת הביטוי לכך הוא מביע במילים חריפות מאד: "תקפה עליו משנתו", "יחטיאו וירשיעו מחשבתו", "ממתק דבריו יצאו ג"כ דברים שאינם מתוקנים", "שמתנשא על שאר מחברי ספרים" ועוד.

אי דיוקים ועיוותים

אחת מהתופעות החוזרות על עצמן כמה פעמים בהקדמה היא, ציטוט חלקי מדברי הרמ"א או אחרים המוצג באופן מגמתי וחד משמעי, עד כדי הוצאת הדברים מהקשרם.

בהתייחסו לדברי הרמ"א בהקדמתו ליתורת חטאת' על הסיבות שהביאוהו לכתוב חיבור הלכתי חדש 'מצטט' ר' חיים את הרמ"א:

"מה שהשערים מר"י מדורא היו רגילים ומצויים ביד כל אדם עד הנה הוא היה למכשלה תחת ידם אחר שלא יספיקו דבריו לכל דבר הוראה"⁶.

לדבריו, הרמ"א סבור כי עצם היות השערי דורא' ביד כל אדם הינו מכשלה, והסיבה לכך גם היא פשוטה:

"ופוסל בזה דברי הראשונים ע"י שקראם מכשלה, כאילו ח"ו נסרחה ואבדה חכמת הספרים הראשונים שדברו ג"כ בדיני איסור והיתר"⁷.

לא פחות ולא יותר – דעת הרמ"א שספרו של ר"י מדורא הינו מכשלה משום שהוא סבור ש"נסרחה ואבדה חכמת הספרים הראשונים"...

ואולם המתבונן בטקסט המקורי של הקדמת הרמ"א ליתורת חטאת' רואה אל נכון שהרמ"א לא התייחס כלל ועיקר לספרי הקדמונים והקדמונים עצמם כסיבה למכשלה כלשהי, ובודאי לא לר' יצחק מדורא, ומסקנת ר' חיים בדבריו אינה אלא תולדת עיוות הדברים.

"אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי לסדר סדר איסור והיתר על הדינים המבוארים בשערי דורא וסדורו, באשר כי הוא מורגל ונמצא ביד כל אדם ומכשלה הזאת תחת ידם, באשר הגאון בעל שערי דורא תקנו לדורו שהיו גדולים וחכמים והיו קיצור דבריו מספיקים להם, ולא כתב על ספרו רק דברים שהיו מחודשים בעיניו, או דברים הצריכין בדורו,

⁴ שם סעיף ד.

⁵ שם.

⁶ שם.

⁷ שם.

ולכן לא כתב רק מקצת דיני איסור והיתר וקצת טריפות בקצהו תראה, והנה בעונות בדורות האלו האחרונים דבריו סתומים וחתומים היו כלא היו...⁸

הרמ"א כמובן אינו מזלזל בכבודו של ר' יצחק מדורא, אלא מציין כי מה שהתאים לזמנו של ר' יצחק שוב אינו מתאים לדורו, אם בשל סגנון הדברים התמציתי ואם בשל העדר הלכות הרלוונטיות רק לבני דורו של הרמ"א ולא לבני הדורות שקדמו לו, ואשר על כן יש למלאות את החלל הזה בספר חדש.

ר' יצחק מדורא וספרו אינם מכשלה. לדעתו הם גדולים וחשובים מאד, אלא שהדור של הרמ"א הינו דור חלש והבעיות העומדות לפניו הינן חדשות, ולפיכך ספר שהתאים לדורות הקודמים אינו מתאים להם ואם ישתמשו בו, הדבר יכול להביא אותם לידי מכשלה במובן הכי פשוט של המלה.

דוגמה נוספת:

ר' חיים מתייחס לדברי הרמ"א בהקדמתו ל'תורת חטאת' בענין ספרות ההגהות בכלל וההגהות שנכתבו על ה'שערי דורא' בפרט, וימבין מדבריו כי הוא סבור שמאחר והם לא הבינו את מה שהוא זכה להבין או שלא השכילו להתמודד עם הבעיה בדרך שהוא התמודד איתה, הם רק הוסיפו לבוקה והמבולקה שממילא היתה בשדה ההלכה בדורות שלאחר ה'שערי דורא'.

"גם הגהות שלו שנתקנו עליו הן הן קלקלתו כמו שמבואר בדבריו, אלה הדברים דיבר מש"ה אל כל בני ישראל... ולפי דבריו זה צריכים אנו לומר גם כן שכל הגאונים וראשי הישיבות שהיו מעת שנתחברו השערים הנ"ל עד היום הזה לא היה בהם מי שהרגיש במכשלה הזאת, או הרגישו ולא היה לאל ידם להסיר מכשלה זו מעם, כמו שעשה הרב ז"ל, רק כולם הי' בעוכריו ע"י שהוסיפו הגהות על הגהותיו והוסיפו בזה מבוכה על מבוכותיו לפי דבריו."⁹

גם בנושא זה עיוות ר' חיים את דברי הרמ"א. המעיין בהקדמת הרמ"א, אינו רואה בדבריו כל זלזול בגאונים המגיהים ולא בהגהותיהם. להיפך, הוא מתבטא אודותיהם בלשון מכבדת ומוקירה, למרות הביקורת העניינית שהוא אכן מעביר על התוצאה.

"עד שבשביל זה קמו האחרונים ז"ל ובראשם הגאון מהרא"י ז"ל וסדרו עליו דברים בהגהותיהם כדי להורות לדורות כיצד ינהגו, אך שעל ידי זה חזרו דבריהם כמתנגדים זה לזה, זה אמר בכה וזה אמר בכה, ואף כי לפעמים אינם סותרים זה לזה נראו כאויבים ידברו בשער, זה אוסר וזה מתיר אף כי כולם נתנו מרועה אחד, מכל מקום מי שאין לו חיך לטעום דבריהם המתוקים והסתומים ברוב אינו מסיק מרוב ההגהות רק כדמסיק תעלא מבי כרבא, כאשר יראה המבין בדבריהם..."¹⁰

הרמ"א אינו מסתיר את דעתו בנושא ההגהות. הוא אינו שולל אותן כשלעצמן. גם הוא עתיד לעבוד בשיטה זזה כאשר יכתוב את ה'מפה' לשולחן ערוך. אלא שלדעתו מאחר והיו מגיהים רבים ל'שערי דורא', ולא תמיד היתה דעתם שווה, כאשר זה התיר וזה אסר, ולהיפך, יש לעשות סדר בדברים ולהכריע הלכה למעשה.

⁸ הקדמת הרמ"א ל'תורת חטאת'.

⁹ ויכוח מים חיים שם.

¹⁰ הקדמת רמ"א ל'תורת החטאת'.

בהמשך תולה ר' חיים ברמ"א כאילו הוא סבור שתורת השערי דורא אינה אמת ולמעשה גם מיותרת:

"גם כל עסק הלימוד שהיה לנו בשערים ההם עד הנה לפי דבריו היה ללא תורת אמת וגם לא להועיל"¹¹.

גם זה כמובן אינו נכון. הרמ"א אינו פוסל ולו אחד מדברי השערי דורא, ולפחות לא בהקדמה. אלא שהוא סבור שהשערי דורא עשה עבודה חלקית בשל סיבות שונות, או שזו לא התאימה להבנת בני הדורות המאוחרים יותר, והוא רק בא למלאות את החלל ולהשלים את השדה הזה ולהתאימו לדורו. דוגמה נוספת:

כדי להצדיק את ביקורתו על הרמ"א לפיה כתיבת קודקס יכולה להביא למכשולות בהוראה, מציין ר' חיים כי כבר קדם לו אחד מגדולי הראשונים, מהר"י וויל וכדי למנוע זאת הגביל את הפסיקה:

"והמכשלה הגדולה הזאת יצאה מתחת יד הרב ז"ל כשגגה היוצאת מתחת יד השליט, כי לפחות היה לו להטיל תנאי זה בספרו, שלא יורה ממנו רק הראוי להורות, כדרך שעשה מהר"י ווייל ז"ל בהלכות שחיטות ובדיקות, שכתב בכמה דברים שצריך שאלת חכם, וכל זה משום שנמצאים ביד כל אדם ויש לחוש יותר."¹²

אך המעיין בספרו של מהר"י וויל רואה אל נכון כי הוא כתב זאת רק בשני מקומות, ולפי הענין נראה שהבעיה אינה הדאגה למסורת ההלכה האשכנזית אלא לנושא השאלה עצמה שכדי להגדיר את המצב צריך רב הבקי בכך, משהו בסגנון מראות דם באשה.

"ויש אומרים: אפילו במקום שמכשירים מים זכים, היינו דווקא שאינם מסריחים, ואנו לא מכשירינן במים זכים אלא בשאלת חכם והוא כשיהיו המים צלולים ומתוקים, אבל אם הם עכורים ומלוחים טריפה"¹³.

"ואם עולה בנפיחה מכשירין אותה. ויש מקומות שמכשירים אונה באומא כסדרן למטה מחציה, כל אלה אין אנו נוהגים ואין לשום בודק להכשיר כל אלה אלא ע"פ שאילת חכם המורה הוראות"¹⁴.

סתירות

בדברי ר' חיים קיימות גם כמה סתירות, ולעיתים גם בין שני חלקי משפט או קטע אחד:

"והנה... אנו רואים כי לב העם נוטה מאד אחר הספרים החדשים... לעשות אותם עיקר יותר משאר ספרי הקדמונים... עד שקיימו וקבלו עליהם להחזיק בהם לבד, ויתר דברי כל הפוסקים בעיניהם כנטול דמין... כי אחר שכבר נשלמה התורה ע"י חיבורו הגדול של הקאר"ו יצ"ו, מעתה ראוי שלא יהא עיקר הלימוד רק בספרו הגדול המשלים התורה... ומטעם זה יאמרו ג"כ שראוי שלא לחבר... שום חיבור בדיני איסור והיתר אחר חיבור ספר תורת חטאת... כאלו חתום תורה בלימודם לבד ואבדה חכמה זולתם... ואין ספק אצלי כי השלימים הללו המחברים ז"ל (הר"י קאר"ו והרמ"א) לא דברו דברים אלו דרך גאווה ובוז חלילה, רק חשבו להטות אליהם את העם

¹¹ ויכוח מים חיים שם.

¹² שם סעיף ח.

¹³ הלכות בדיקות למהר"י ווייל.

¹⁴ הלכות בדיקות (הג"ה) למהר"י ווייל.

במתק דבריהם ולהקל מעליהם טורח הלימוד הקשה כדי להגדיל התורה ולהאדיר¹⁵.

האם הבית יוסף והרמ"א רצו "במתק דבריהם" ליצור מצב שמתוך כל שאר המחברים יעדיפו את הספר שלהם, שזוהי אגב תופעה טבעית לחלוטין, או שרצו "להקל ולהקל מעליהם טורח הלימוד הקשה": לר' חיים פתרוניס.

זאת ועוד, למרות ביקורתו החריפה כאן נגד מהר"י קארו כמו על הרמ"א, הרי שבהמשך ההקדמה הוא דווקא מייקר את מהר"י"ק ורואה את שיטתו כראויה, והבעיה בעיניו היא, איך לא - הרמ"א אשר חולק עליו:

"והנה הרב כתב בהקדמת דבריו, שהיה מוכרח בחיבור הספר הזה, לפי שאם יפסק אדם אחר הקאר"ו יצ"ו בדיני איסור והיתר יסתור כל המנהגים שנוהגים במדינתו. והנה מבואר נגלה שרוב דבריו אינו רק מה שקיצר מדברי בית יוסף, וממנו ראה הדרך שלקח הוא בעצמו בספרו הגדול, וכן עשה גם הוא בדיני איסור והיתר, ועל הרוב מביא דבריו לפסק הלכה. ובכלל דין ו' [בתורת חטאת] מצינו שתופש דברי הקארו עיקר אפי' כנגד הרא"ש ז"ל, ואינו חולק עמו מפני חילופי מנהגי המדינות רק במקומות מועטים מאד, רק העיקר מה שחולק עמו אינו אלא מסברת נפשו, ומי שהתיר לו לחלוק על הקאר"ו יצ"ו התיר ג"כ לאחר לחלוק על סברותיו ועל מנהגיו".

מהר"י קארו ושיטתו אינם בעיה, הבעיה היא רק מה שהרמ"א מעתיק את רוב פסקיו של מהר"י"ק, וכאשר הרמ"א חולק עליו הרי זה "מסברת נפשו" וזה לא תקין. לדעתו הדבר המינימאלי בפסיקה הוא התבססות על רקע הלכתי קודם, טקסטואלי (כשיטת מהר"י"ק) או המועבר במסורת (כמסורת הפסיקה האשכנזית). לסברות אין מקום בשדה ההלכה. אתה יכול לדמות מקרה למקרה, אבל לא להמציא. הרמ"א גם אינו מספק את הסחורה שהבטיח, ואינו מגן על מנהגי האשכנזים באופן קטגוריאלי. הוא בעצם קיבל את השיטה של מהר"י"ק ורק חולק בפרטים לפי סברא.

דוגמה נוספת:

לאורך ההקדמה עולה קצפו של ר' חיים על המעבר ממסורת הפסיקה האשכנזית לטקסטואליות קודיפיקטיבית לה אחראי חבירו לספסל הלימודים, הרמ"א, וכדבריו כבר בתחילת ההקדמה:

"ובלתי ספק לא היה נעלם ממנו גם כן כי בעת שלמדנו יחד בישיבת הגאון המופלא מהר"ר שכנא ז"ל ושמענו מפיו השערים מדורא אנחנו תלמידי הפצרנו בו פעמים הרבה שיראה לחבר וללקט יחד כל דיני איסור והיתר בסדר הנכון ואמר נואש לדברינו ואין ספק שאינו אלא מטעם שכתבתי".

ר' חיים נאמן כדרכו למסורת הפסיקה האשכנזית, לפיה אין מקום לפסק הלכה קבוע בשום נושא, אלא כאשר באה לפני מורה ההוראה שאלה הדורשת את דבר ההלכה עליו לשקול את הדברים ואת הדעות השונות בנושא ולהכריע.

והנה הוא מספר כי הוא עצמו הכין לו קובץ פסקים והכרעות לנושאים שונים כדי שיוכל להשתמש בהן לעת מצוא:

"וזה לי ג"כ כמו ט"ז שנים שנתתי אל לבי גם אני, ללקט כל דיני איסור והיתר מספרי הפוסקים א' הנה וא' הנה, וסדרתי אותם בסדר נכון והיו לאחדים בידי בתכלית הקצור... חברתנו רק לי

¹⁵ ויכוח מים חיים שם.

לעצמי להיות לי לעזר ולהועיל נגד השכחה... גם השערים שכתב בעל איסור והיתר הארוך לא כתבם רק לו לעצמו¹⁶.

אפילו אם ר' חיים מתיר במקרים מסויימים לצרוב את דבר ההלכה עלי גליון, כמו בהלכה שאין בנמצא שיטה חולקת עליה, איך הדברים מסתדרים עם טענתו על הרמ"א כמה שורות קודם לכן שאי אפשר לעשות כך כיון שאולי נעלמו ספרים ודעות אחרות בענין:

"גם בזה יש להרהר, כמו שהשיב מהרי"ל בסי' קע"ה ע"ש, גם מי קבץ יחד כל מחברי הספרים כי אולי הי' עוד מחברי ספרים בימים שלפנינו אלא שאין זכרון לראשונים או שנאבדו ספריהם"¹⁷.

אם הרעיון במסורת הפסיקה האשכנזית הוא היות ההלכה נזילה ובלתי מקובעת, תלויה בנסיבות משתנות ובדעות שונות, הרי כאשר ר' חיים מעלה את דבר ההלכה על ספר, גם אם הוא עושה כן לשימוש האישי בלבד, הרי שבכך הוא מקבע אצלו את ההלכה לנסיבות והידועות שהיו נכונות לשעתן, וזה עצמו כבר סותר את הרעיון והשיטה.

ותהי האמת נעדרת

בדבריו מביא ר' חיים גם כמה טענות אשר למתבונן נראות למצער כרחוקות מן האמת.

דוגמה לכך ניתן לראות במה שכתב:

"גם השערים שכתב בעל איסור והיתר הארוך לא כתבם רק לו לעצמו, ולא שיהיה ספר מיוחד להורות ממנו רבים, כמו שעשה הרב המחבר ז"ל"¹⁸.

ואולם, מה לעשות שרבי יונה ב"ר ישראל איסרל אשכנזי בעל ה'איסור והיתר הארוך' כותב בעצמו בהקדמתו "ואקוה לה' כי תופשי התורה יברכוני על טרחתי"?

בדומה לכך ניתן למצוא בדברי ר' חיים על ה'שערי דורא':

"גם השערים שכתב ר"י מזורא לא כתבם רק לתלמידיו כמו שכתב בתחילת דבריו..."¹⁹.

ומה יאמר ר' חיים על דברי ה'שערי דורא' עצמו בהקדמתו הקצרצרה (2 שורות בסך הכל):

"אמר המחבר הנה הפצירוני חברי לכתוב להם אסור והתר ואפרש להם בקוצר ואתחיל בדין מליחה והדחה בעשר שערים..."²⁰ ?

דוגמה נוספת מהמשך דבריו באותו קטע:

"גם אומרים העולם דלכך יש באיסור והיתר הארוך כמה מלות שלא נכתבו רק בראשי תיבות, להורות כי אף על גב שרחש לבו לומר דבר טוב, עם כל זאת הסתיר תחת לשונו כל מה שהיה אפשר לו להסתיר"²¹.

¹⁶ שם סעיף ו.

¹⁷ שם.

¹⁸ שם.

¹⁹ שם.

²⁰ שערי דורא, הקדמה.

²¹ ויכוח מים חיים שם.

עבודות סיום קורס

ואולם המעיין בספר 'איסור והיתר הארוך'²² עצמו, גם מהדפוסים המוקדמים ביותר, דוגמת דפוס פיררה (שכ"ד) יראה אל נכון כי אין בספר זה שום ראשי תיבות לא שיגרתיים. כל הראשי תיבות הנמצאים שם הם השגרתיים, השבלוניים והמקובלים ביותר, כמו: שמות של ספרים ידועים, אע"פ, וכו', ועוד כדומה, ובכל אופן לא שונה במאום מכל ספר אחר שהודפס בזמנו.

---

²² איסור והיתר הארוך.

סיכום:

בעבודה זו עמדתי על נקודה אחת, אולי צדדית, בתוך הויכוח הגדול שהיה בין שיטות ולא בין אישים, שכן כאשר נדפס 'ויכוח מים חיים' כבר לא היו הכותב ונשוא הנכתב בין החיים.

נושא המחלוקת והאישים אשר רוחם ריחפה עליו ובין משעוליו כבר נדושו רבות בין החוקרים. הנושא בו אני עסקתי הוא לא המחלוקת עצמה, אלא אי הדיוקים, ואף יותר מכך, בתוך ההקדמה ל'ויכוח מים חיים'. כמוכן שלא באתי לשפוט את הכותב לחובה, שכן יתכן שהדברים אותם הארתי נכתבו בשגגה, או אולי יתוקנו במהלך השנים, ואולם אין לי אלא מה שעיני רואות ועל כך הערתי, במחילה מכבוד המחבר.

ביבליוגרפיה

ספרות תורנית

אשכנזי, רבי יונה ב"ר ישראל איסרל. איסור והיתר הארוך. פיררא, שכ"ד.

רבי יצחק ברבי מאיר הלוי מדורא. שערי דורא. וויניציא, ש"ז.

רבי יעקב בן רבי יהודה ווייל. שחיטות ובדיקות. וויניציאה, שס"א.

רבי משה בן ישראל איסרל'ס. תורת החטאת. קראקא, שלב-ג.

רבי חיים ברבי בצלאל מפרידבורג. ויכוח מים חיים. פיעטרקוב, תרס"ג.